

La clatellada del Tribunal, punt i final

Joan Ridao

Secretari general d'ERC i portaveu al Congrés dels Diputats

El recurs del Partit Popular contra l'Estatut tingué com a finalitat principal (que no l'única) que Zapatero i el PSOE perdessin les eleccions del març de 2008. L'estratègia consistí a mobilitzar tots els peons del partit en el Tribunal Constitucional, aconseguir, amb arguments risibles, la recusació d'un magistrat progressista i prosseguir sense descans tota una sèrie d'estratagemes per assolir una majoria contrària a la norma estatutària a partir d'un grup d'exjutges del Tribunal Suprem refractaris a la mateixa Constitució espanyola. Com ha explicat José Antonio González Casanova, paradoxalment, aquesta jugada va retardar tant la desitjada sentència que van passar les eleccions i al líder del PP, Mariano Rajoy, no li va servir de res. Va haver de recórrer a la sempre tan efectiva catalanofòbia. Però tampoc això no li va compensar els vots perduts a Catalunya.

Aquests recursos i el groller intervencionisme dels membres del Tribunal Constitucional per part del Partit Popular i dels socialistes espanyols han estat potser l'escàndol més majúscul de la democràcia espanyola d'ençà de la Transició. Però, a més, han constituït una clara vulneració de l'acord polític entre Catalunya i Espanya, que fou l'Estatut, que, per bé que clarament insuficient, havia estat almenys àmpliament referendat pel poble de Catalunya a les urnes després que intervinguessin fins a tres instàncies parlamentàries representatives com el Parlament, el Congrés i el Senat.

Aquesta situació, amb els magistrats alineats en dues trinxeres protegides amb un niu de metralladores cadascuna, feia presagiar una sentència basada més en criteris polítics que jurídics, especialment si es té en compte l'especial naturalesa del Tribunal Constitucional, no només pel seu caràcter d'òrgan constitucional de l'Estat (com el rei o el Parlament), sinó també pel fet de ser un òrgan híbrid, a cavall entre la seva dimensió política i el seu caràcter jurisdiccional. Sens dubte, les singulars relacions de la justícia constitucional amb el Parlament espanyol, que elegeix bona part dels seus membres, a més de la inqüestionable projecció politicosocial dels efectes que deriven de les seves decisions, configuren un tribunal que, es pot dir sense embuts, resol judicialment els conflictes polítics. Ras i curt: és un tribunal que fa política per vies jurídiques.

A més, no es pot desconèixer la singular naturalesa d'estatuts com el català que, d'acord amb l'article 151 de la Constitució, es converteixen en norma jurídica, ja sigui per l'acord del Parlament autònom i el Parlament de l'Estat, confirmat posteriorment en referèndum. De manera que es pot sostenir que cap altre òrgan de l'Estat hauria d'intervenir en el procés d'aprovació o de revisió d'una decisió obtinguda amb aquest plus de legitimitat. El Tribunal Constitucional no podia ser, doncs, el jutge de la constitucionalitat d'un estatut com aquest perquè la garantia de la constitucionalitat del text estatutari resideix en les mateixes Corts Generals i perquè el Tribunal no pot usurpar la darrera decisió al cos electoral dels territoris en qüestió. Simplement això és incompatible amb la definició del nucli essencial del dret constitucional a l'autonomia, de manera que els territoris constituïts en comunitat autònoma per aquella via no poden perdre mai el control de l'exercici d'aquell dret. Dit amb altres paraules: els territoris no poden exercir unilateralment aquest dret perquè han de negociar amb l'Estat el seu projecte d'Estatut, però al mateix temps, l'Estat no pot imposar tampoc unilateralment un Estatut amb el qual no estigui d'acord.

En tot cas, resulta evident no tan sols la singularitat dels estatuts de l'article 151, com el català, quant a la concurrència de dues voluntats (la territorial i l'estatal) i a la determinació amb detall dels continguts estatutaris, sinó també en relació amb el procediment de reforma, que abasta fins a incloure en aquest tipus de normes la concreció del tipus d'intervenció de les Corts Generals, la precisió d'una instància de negociació o conciliació entre els representants autonòmics i les Corts Generals, i la possibilitat de la retirada de la proposta de reforma per part de la comunitat autònoma. La Constitució determina en

Ras i curt: és un tribunal que fa política per vies jurídiques

"Adéu Espanya" va ser un dels lemes d'ERC en la manifestació del 10 de juliol
Foto: David Tortosa

aquests casos que, un cop aprovats, aquests estatuts només podran ser modificats a través del procediment que estableixin i amb un posterior referèndum ciutadà.

El Tribunal Constitucional és l'encarregat de fer una tasca que, en la majoria d'estats, correspon al poder constituent i no a una dotzena de jutges que actuen al dictat de la dreta i de l'esquerra espanyoles. Fins al punt que, quan des de Catalunya es van evidenciar els problemes de legitimitat de l'alt tribunal, a Espanya quasi tothom es va deixar anar els cabells i es va parlar d'actituds delictives, de provocacions, d'amenaques, de xantatges o de pressions intolerables. Els més amables van parlar de deslleialtat o de traïció a l'esperit constitucional!

El comú denominador de les forces catalanistes i de tradició democràtica va ser prou prudent d'esperar la sentència per pronunciar-se, de no posar-se la bena abans de la ferida. Sembla lògic, però, que com que és una qüestió de país i que concerneix tant els partits que estan al govern com els que estan a l'oposició (la paradoxa és que, al Govern, hi figura un partit que no hi donà suport i a l'oposició un que sí), sigui el Parlament, la instància política que el va impulsar i aprovar, qui cerqui aquesta resposta unitària, tot i les dificultats inherents.

Per adobar-ho, després d'injustificables dilacions en el plet de l'Estatut, el Tribunal Constitucional ens va servir un veredict sobre la taula. Abans, les filtracions sobre els aspectes de més alta significació política, tatxats d'inconstitucionals fins i tot pels magistrats progressistes (Catalunya com a nació, bilateralitat, llengua, desconcentració del poder judicial, etc). demostren que l'Estatut no és que estigui vist per sentència, està sentenciat. Podem viure en l'autoengany, però l'Estatut només està pendent del tret de gràcia. I ja som en la fase del conflicte.

La sentència de l'alt tribunal, amb efectes lenitius sobre la crispació que va regnar durant la implementació de l'Estatut, va introduir aparents matisos i precisions hermenèutiques que gairebé ni emmascaren els efectes demolidors de la resolució judicial sobre l'edifici estatutari. Acabà embridant els aspectes fonamentals del text, i no precisament qualsevol envà, sinó autèntiques parets mestres.

Al marge dels magistrats designats per la dreta espanyola, les aprensions jacobines d'algun jutge qualificat de progressista van acabar provocant estralls sobre alguns dels aspectes més audaçs de l'Estatut. I que consti que aquesta batalla no tanca el debat. Que es preparin els que han decidit acatar la sentència. La pugna interpretativa només acaba de començar. Només ha acabat El padrí I. Encara falten El padrí II, El padrí III i després El padrí IV.

Des del punt de vista formal, fins i tot els més acèrrims defensors de les regles del joc i de la intervenció del Tribunal en aquest cas admetien que aquest era un tribunal caducat i, doncs, sense legitimitat per decidir, perquè una considerable part dels seus membres es trobaven en situació de prorroga tàcita del

seu mandat a causa del bloqueig a què el Partit Popular sotmetia la seva renovació.¹ Igual que un govern en funcions, el Tribunal s'hauria d'haver limitat a gestionar les qüestions de simple tràmit i esperar la seva renovació. O tots moros o tots cristians. Les regles valen per a tots, i tothom sabia que el Tribunal era un òrgan precari, que només s'aguantava per motius polítics, sobretot perquè a la dreta espanyolista l'afavoria la seva composició heretada d'una majoria parlamentària anterior ja inexistente. Zapatero tampoc té pressa. Ha admès que el fracàs de l'Estatut no fa més urgent la renovació del Tribunal.

Aquesta situació descrita fou fins i tot evidenciada *in extremis* per l'insòlit front de salvació autonòmica constituït pels dotze principals diaris catalans, a instàncies de la premsa del catalanisme d'ordre, el menys *enragé*, que, a mitjans de novembre de 2009, preventivament i davant les notícies que parlaven de la imminència de la sentència (una de tantes, després que el *via crucis* s'iniciés l'estiu de 2006), però també de l'emergència d'una contestació sobiranista a base de consultes populars sobre la independència de Catalunya en molts municipis. Aquest editorial constituï el cant del cigne de l'autonomisme, fent-ho com ho faria el iot *Britannia*: disparant salves d'honor en favor del règim constitucional i exhibint davant Espanya el seu inequívoc pavelló espanyol, a canvi de salvar l'Estatut davant del Tribunal.

Això sí, la dreta mediàtica espanyola ho veié com una ofensa i com un desafiament sobiranista. I com a resposta, la societat civil catalana (total) s'hi adherí de manera massiva a través d'un univers d'entitats representatives de caràcter econòmic, social, esportiu, etc. Tothom saludà aquesta iniciativa com a positiva. No hi hagué veus discordants malgrat la seva matriu autonòmica. Perquè la ciutadania agraïx la unitat i rebutja l'enfrontament partidista en aquests casos.

Al cap de tant de temps de paràlisi i bloqueig del Tribunal Constitucional, aquest assolí un nivell de desprestigi que als seus membres ja no els afecten gaire les protestes de tripijoc. Durant el desbaratat compàs d'espera, ni l'Agència Catalana de Meteorologia va excel·lir tant en el llançament de globus sonda amb els quals prospectar la realitat circumdant, mentre sonava de fons *Pere i el llop*, de Prokofiev. El càlcul és que seria inevitable una certa polèmica, un avalot polític i mediàtic en què abundarien els reptoxes de conveniència, tan carregats de retòrica com exempts de rigor jurídic, per deixar després que l'expedient s'anés esllanguint fins a decaure, com es consumeixen tots els debats superficials i volàtils. El que és vell mor, el que és nou tarda a néixer, però els corrents de fons no s'aturen. La història, com deia Marx en el seu *Divuit de Brumari*, es repeteix, primer com una farsa i després com una tragèdia.

Tant se val. Poc temps més tard, es produí l'anunciat xoc de legitimitats entre la voluntat expressa, àmplia i democràtica a les urnes i la decisió d'un tribunal deslegítim no només perquè fou objecte d'una recargolada instrumentalització partidista sinó també perquè es trobava caducat: en el moment de dictar sentència no havia renovat dos terços dels seus membres a causa de l'etern antagonisme entre l'esquerra i la dreta espanyoles, un altre havia mort i no havia estat substituït i encara un altre havia estat recusat pel greu delict de proautonomista i progressista, després d'una reeixida emboscada jurídica del Partit Popular.

En la seva particular cruïlla, el Tribunal tenia davant seu dues possibles sortides: la més probable, que la sentència fos més o menys contundent, que anul·lés alguns preceptes i parets mestres del text estatutari, que fixés els límits de l'Estat autònom i clausurés el seu desenvolupament, tot propiciant indirectament una reforma constitucional; o bé una sentència interpretativa, una mena de castració química, és a dir, que desnaturalitzés el text sense buscar la confrontació en camp obert. O fins i tot una sentència híbrida, és a dir, pel camí del mig.

1. Es tracta, doncs, d'un òrgan de naturalesa jurídicopolítica, amb independència que no decideixi políticament sinó segons les regles d'interpretació jurídica, com correspon a la seva naturalesa jurisdiccional. Aquest fet es veu reforçat, a més, pel sistema d'elecció dels seus membres, en gran part d'extracció parlamentària. En aquest sentit, tot i que la durada del seu mandat (9 anys) pretén garantir la no coincidència amb la legislatura parlamentària per evitar, almenys formalment, una vinculació immediata entre majoria parlamentària i composició del Tribunal Constitucional, en la pràctica, les mateixes majories qualificades que haurien de garantir un ampli compromís parlamentari poden arribar a bloquejar la seva renovació, com succeeix en aquests moments, en què un terç dels seus membres hauria d'haver cessat fa un any i mig.

Amb tot, tant en un cas com en l'altre tota sentència hagués suposat una retallada o una reinterpretació rígida d'aspectes clau de l'Estatut que, en molts casos, ja havien estat reformats, i que el Consell Consultiu en el seu dia havia dictaminat favorablement: aspectes com la llengua (el caràcter preferent del català almenys davant de les administracions públiques de Catalunya), la identitat comunitària (la nació, ni que fos a través d'una afirmació de tipus indirecte, en el preàmbul), la justícia, els drets històrics o les relacions bilaterals i els mecanismes de perfeccionament de les relacions federals Catalunya-Espanya. El blindatge de les competències, el gran vaixell insígnia estatutari, va desaparèixer del text filtrat pel Constitucional. Qualsevol reglament ministerial podrà foradar el seu dèbil casc. Com succeí amb la línia Maginot, el blindatge s'ha revelat com un gran i costós fracàs estratègic. L'alt tribunal va rebaixar el gruix estatutari i amb la seva sentència reduí a una simple llei autonòmica un text legítim per tenir calat constitucional.

Els manifestants van mostrar diferents pancartes contra la sentència del Tribunal
Foto: David Tortosa

Tot i la multitudinària i històrica manifestació del 10 de juliol de 2010 i una resolució de mínims aprovada *in extremis* pel Parlament de Catalunya el 16 de juliol al voltant d'un mínim comú denominador del tipus: Som una nació, nosaltres decidim, afirmem no només la integritat de l'Estatut sinó també la supremacia de la voluntat popular expressada a les urnes per damunt de la sentència del Tribunal; això no treu que s'evidenciessin les diferències estratègiques de sortida en el si del catalanisme.

És possible que aquest tipus de resposta de mínims provoqués encara més desànim. Amb tot, una resposta massiva i unitària, per sí sola, no podia solucionar el problema sinó reforçar l'autoestima i donar consistència a un procés gradual i democràtic de conquesta d'espais de sobirania i a estendre la noció del dret a decidir com la pólvora, com a causa justa que és. Abans que això passés, les escaramusses d'alguns partits catalanistes els portaren a intentar postergar la sentència, xutant la pilota endavant per esviar el perill d'un debat polític i electoral mediatitzat per l'atzucac de la via autonomista.

La pretensió de renovar el Tribunal com a solució de tots els mals no emmascarà aquesta voluntat retardatària. Als ulls de qualsevol persona sensata, com ha apuntat Jordi Barbeta, això constituïa una contradicció *in terminis*: els partits catalanistes insistint en la renovació del Tribunal Constitucional i al mateix temps reivindicant la primacia de la voluntat democràticament expressada pels catalans. Qualsevol sentència, fins i tot una que hagués avalat l'Estatut de dalt a baix, se situa per sobre de la decisió dels catalans. Des d'aquest punt de vista, centrar tots els esforços en demanar la renovació del Tribunal Constitucional només tenia sentit si el que es pretenia era allargar el problema, sobretot després de quatre anys en què l'Estatut s'havia anat consumint mentre es coïa a foc lent. Equival al fet que un

condemnat supliqués: Si us plau, canviïn el botxí, prefereixo un altre que em talli el cap... però més endavant. A més, la renovació del Tribunal depenia de l'acord PSOE-PP i ambdós ja van dir que no pensaven canviar l'àrbitre fins que no guanyessin el partit. Un malbaratament d'energies estèril. Una sentència abans o després era com haver d'escollir entre la pesta i la còlera. És com sortir del foc per caure a les brases.

La trista realitat és que el Tribunal no es renovà i que la sentència, condicionada pel sector progressista, fou un pastís descomunal cuinat amb tres ingredients bàsics: no aconseguir ningú, no descontentar ningú i, sobretot, que en la seva calculada ambigüitat no s'entengués gaire. La realitat fou però molt distinta. Fou percebuda com el que era, una agressió i una ofensa. Si hagués depès dels conservadors, hauria estat encara molt més demolidora. Només calia veure els vots particulars dels quatre magistrats ultraconservadors designats pel PP, amb surrealistes cites bíbliques incloses.

El Tribunal Constitucional, doncs, veu l'Estatut com un edifici en construcció sobre plànols deficients, i la solució sembla que en el millor dels casos consisteix a acceptar amb més o menys reserves la part que ja està construïda, segons la tesi del mal menor, que és una tesi pragmàtica i, per tant, política. De la resta, n'elimina alguns aspectes medul·lars. D'una banda, l'alt tribunal ha acabat anul·lant catorze dels seus preceptes essencials, de les seves parets mestres. De l'altra, se'n dona una sentència interpretativa que subordinaria la legalitat del text (una quarantena més d'articles) a una espècie de sobreescritura redactada per uns magistrats que aparentment accepten part del seu articular, però posant-hi grillons, tot deixant oberta la porta a una nova cascada de recursos quan la Generalitat faci el desenvolupament normatiu.

La decisió es presta a tota mena de variants polisèmiques i constitueix un monument jurídic a la plasticitat del Dret i la seva adaptació als fets consumats de la política. La sofisticada resolució, inspirada per la necessitat de no muntar un embolic de proporcions còsmiques i de salvaguardar el tràmit de la dignitat jurídica mitjançant un procediment de mitjanes ponderades, no va evitar eliminar una part substantiva de l'Estatut i deixa en els llimbs de l'exegesi la resta, amb la impossible intenció que tothom se senti lleument satisfet i suauement decebut.

Es tracta d'un mantell teixit i desteixit cada dia durant quatre anys, que, havent de ser inconsútil com fent gala de puresa constitucional, està ple de sutures i pedaços. Però un animal amb bec, potes i plomes d'ànec no pot ser un gos que va a una festa de disfresses. Per molt que uns parlen d'inconstitucionalitat selectiva i d'altres de constitucionalitat condicionada (la ministra Chacón s'atreví a afirmar que s'havia salvat el 95% del text), en el fons de tan alambinat procediment subjau l'evidència d'una esbandida forçada a mida dels interessos polítics de PP i PSOE. A més a més, fent bo l'argument de Chacón, si entre el cinc per cent indemne hi figuren els òrgans vitals, el cor, els pulmons..., maleïda la gràcia.

En qualsevol cas, el problema de l'Estatut no es redueix a una qüestió jurídica, sinó a un problema polític que exigeix respostes polítiques. I una cosa està clara: la voluntat majoritària a Espanya és la de rebutjar l'aspiració d'autogovern votada pels catalans. Zapatero va arribar a afirmar que les conseqüències polítiques d'una sentència adversa serien nímies. I la vicepresidenta De la Vega, que això entrava dins la més estricta normalitat democràtica.